

PETRIK IVÁN
A Veszprémi Művész Céh kiállítása
Budapesten

Hölgyeim és Uraim! Tisztelt megjelentek!

1866-ban, Ernst Haeckel vizsgálódásai során igen fontos következtetésre jutott. A gondolat, ami akkor felötlött benne (bár a gondolat fontosságát korántsem ez a tény hordozza), hozzásegített e 2024-es kiállítás anyagának az értelmezéséhez.

Másrészt Kurt Gödel 1931-ben megfogalmazott felismerései a 2024-es kiállítás értelmezésének az ellentmondás-mentességéhez járultak hozzá.

Haeckel biológiával foglalkozott, Gödel matematikai logikával.

Haeckel egyébként orvosnak tanult, később azonban zoológus és botanikus lett. (Talán neki sem tűnt fel, de példaértékű ez a pályáiv. Az emberiség gyógyításra szorul, az állatok és a növények pedig megértésre. És talán az állatok és a növények megértése hozzásegíthet az emberiség gyógyulásához. De nem erről szeretnék beszélni.) Mindenestre ő, Ernst Haeckel fogalmazta meg először, hogy külön tudományt igényel az élőlények (például az emberek) és a környezetük kapcsolata, és ennek a kapcsolatnak mindenféle összefüggései. Az biztos, hogy ő adott nevet ennek a tudománynak, ő nevezte el ökológiának.

Természettudományos diszciplínának indult, később nyitott a társadalomtudományok felé.

Mint mindig, a tudomány egy picit persze már ekkor is lemaradt a művészetek mögött, mert önálló művészeti témaként, ha nem is sokkal, de valamivel korábban már megképződött ez a gondolat. Tehát az, hogy hogyan viszonyulunk közvetlenül a természeti környezetünkhöz. Tehát hogy ne csak a történelmünkben, kultúrhistóriánkban, a talán kicsit túlértékelt civilizációs diadalmenetünkben, hanem a bioszférán belül is értelmezzük a helyzetünket. Az ember és a természet kapcsolatát. Fontos pillanat volt.

Megfogalmazódott és tudatosult, hogy ez igenis vizsgálatra, gondolkodásra kényszerítő probléma. Az azóta eltelt bő 150 év során pedig megkerülhetetlenné, sőt semmi túlzás nincs abban, ha azt mondjuk: élet-halál kérdéssé vált.

Művészeti tekintetben pedig (azt hiszem) mára ez maradt az egyetlen, igazán nagy és átfogó témánk.

A középkori művészetben minden Istenről szólt, átszötte az isteni jelenlét a műveket. Bárhol, bármit, bármiről festettek a festők, szobrászkodtak a szobrászok, írtak az írók: Istent nem lehetett figyelmen kívül

hagyni. Bármit fogalmaztak meg, mindent Isten létezéséből bontottak ki. Isten volt az a szó, amit ragozva ki lehetett mondani a többi szót. Az az anyag, amiből meg lehetett szóni a világ többi dolgát. Az a szín, amiből ki lehetett keverni az összes többi színt.

A világ azonban kitágult. Az egységes világmagyarázat darabjaira hullt.

A problémáink váltak globálissá.

Máshogyan megfogalmazva. Miután a világ hivatalosan leszámolt az istenével vagy az isteneivel, a teremtett világ rombolása, elpusztítása az a téma, amit nem lehet megkerülni.

Az ökológiai krízis nyilván nem vette át Isten helyét sehol.

Egyszerűen minden a feje tetejére állt. Valaha létezett egy tiszta ősök. Most csak következmények vannak. Következmények, amelyek mindent és mindenkit érintenek. Belepik a világot, mint egy (egyébként már hosszú évek óta nem tapasztalt) kiadós hóesés.

Még a nem kifejezetten és tudatosan ökológiai szemléletű munkákban is ez a helyzet. Mindenki érzi, hogy ez a viszony ellentmondásos, fenyegető, de inspiratív is. Ha a dolgok mélyére ásunk – bármivel kapcsolatban, mindig ide lyukadunk ki. Ismeretelméleti problémáktól kezdve, a GDP, a tömegközlekedés, a turizmus helyzetén keresztül az e heti lottószámokig bezárólag. Még csak kifejezett szándékosságra sincs szükség. És nincs kivétel.

Tudom, hogy ez túlzásnak vagy egy kicsit kényszeresnek tűnhet, de éppen ez a kiállítás (is) bizonyítja, hogy így van.

A probléma fontossága elvitathatatlan, sőt az is előfordul, hogy egyeseken háborús metaforát használnak az ökológiai krízissel kapcsolatban. Eszerint az emberiség „technológiai irtóhadjáratot” indított a környezete ellen. Ezen elképzelés szerint tehát háborút viselünk, olyan háborút, amit el kellene veszítenünk.

A természet ebben a háborúban ugyan szívósan ellenáll, de vesztesre áll. Van azonban valami, ami bizakodásra ad okot, valami, ami megváltoztathatja az erőviszonyokat. Ha maradunk a háborús narratívánál, akkor nevezhetjük akár fegyvernek is. Persze semmiképpen sem hagyományos fegyverről van szó. Hatása (egyelőre) alig észrevehető, mégis rendkívüli. Ez a csodafegyver pedig éppen az, hogy az ember elméjében a természet vagy a természeti környezetünk (Haeckel és számos művész nyomán) megképződött mint probléma, és lassan kizárólagossá vált. A csodafegyver tehát a képzelet megszállása, vagy inkább: visszafoglalása.

Ezzel áttevődik a küzdelemnek legalább egy része, mintegy mellékhad-szintértékként: a képzeletünkbe. Itt viszont már győzelemre áll az időközben eléggé megtiport természet. Alig-alig van ugyanis negatív képzetünk vele kapcsolatban. A régi elgondolás a természet vadságáról, tombolásáról és kiismerhetetlenségéről, mára marginalizálódott, kuriózzummá, ellenőrzött vágyakká, és sok esetben turistalátványossággá, sőt gyakorlatilag kí-

vánatossá vált. Ami vad és tombol és megmagyarázhatatlan: az inkább emberi tevékenységekhez kapcsolódik.

Nem állítom, hogy mindenki erről ír, fest, komponál, de azt igen, hogy mint életünk alaprétegének a problémája, mindenhová beszüremlik. Nem kell hogy az ipari tömegtársadalmak tudatos kritikusai legyünk, elég benne élnünk, és a legegyszerűbb szinten elgondolni a helyzetünket, hogy erre terelődjenek a gondolataink. Vagy erre is.

Ha nem is középpontba állítva, de valamennyi érvényes művészeti alkotáson megjelenik a természet és az emberi lét szupraindividuális vagy individuális szintjén megnyilvánuló totális interakciója. (Hogy a humánökológia egy közkedvelt definíciójából idézzek.)

E kiállítás minden darabja tükrözi a fenti megállapításokat. Persze az átéltség, a tudatosság, az érzékenységek különböző stádiumaiban, azaz különböző megfogalmazásokban. Ennek köszönhetjük azt a sokszínűséget, ami ezen a kiállításon is jól tetten érhető.

Nem kell túl bonyolult dolgokra gondolnunk.

Egy tál cseresznyét például nem lehet már úgy megfesteni, hogy egyszerűen egy tál cseresznyének lássuk. Egy ilyen szinten technicizált társadalomban, konzumvilágban kisebb fajta lázadás. Kvázi forradalmi, felforgató tett. Tiltakozás. Figyelemfelhívás. Sőt egy picit talán anarchista túlzás is.

Vagy.

Az „ingatag egyensúly” kifejezésnél (hogy egy címet idézzek) kifejezi-e valami jobban ezt az ellentmondásos viszonyt?

Világunk bármely szeletét, bármilyen módon felmutató, bárhogyan értelmező vagy újraértelmező, átalakító artisztikumban található ilyen aspektus.

Sorolhatjuk persze tovább a kiállításon látható munkákat. Civilizációs objektumokból felépülő természeti képződmények (magyarul: macska, kutya, fa), természeti jelenségekből felépülő civilizációs objektumok, a világ mikroorganizmusok szintjére bontása, absztrahálása. Mind magukon viselik ugyanannak a korproblémának a lenyomatát. Melléktermékként vagy egyenes következményként. Tudatosan vagy öntudatlanul: végül is mindegy.

Persze mindig a határterületek a legizgalmasabbak. Az absztrakció és figurativitás határvidékén megfogalmazott munkák. Ez az ábrázolástechnikai kettősség talán fel sem merül, ha nem fogalmazódik meg problémaként a természeti környezet és a benne élő ember viszonya. Ennek a határvidéknek a bejárását a fent említett probléma legegységesebb művészeti leképződésének gondolom. A kiállításon több egyszerű példáját láthatjuk.

És persze itt vannak a hagyományos tájábrázolások. Ha lehet egyáltalán még hagyományosnak tekinteni egy tájképet. Mert mindegyik utolsó,

afféle „ilyen volt” képként hat. Tétje, jelentősége lett a XXI. századi ember számára a legegyszerűbb balatoni tájképnek is. Érzelmes beszámolók egy elmúlóban lévő világról.

És persze találunk, látunk nyersen egyértelmű haditudósítást az említett (ökológiai) háborúról, ha a szocialista üzem egy kedélyes munkanapja kerül a szemünk elé.

Azt gondolom tehát, minden alkotásnak van ökológiai aspektusa. És ez valóban a lehető legkisebb közös többszörös. Életünk minden egyenlétében van ugyanis egy ökológiai állandó, amivel mindig, minden esetben számolnunk kell.

Gödel azt állította, igaz a természetes számok, és nem képzőművészeti alkotások kapcsán, hogy minden ellentmondásmentes rendszernek van olyan eleme, amelyről nem jelenthető ki egyértelműen, hogy megfelel-e a rendszer szabályainak, vagy sem. Korántsem biztos, hogy nem felel meg, de nem dönthető el.

Az ökológiai aspektus elkerülhetetlenségét (a kiállítás, és úgy általában bármire vonatkoztatva) ellentmondásmentesnek érzem. Még akkor is, ha a kiállítás egyes elemeiről, úgy tűnik, nem dönthető el, hogy illeszkedik-e ebbe a rendszerbe vagy sem. A természetes számoknál maradhat a bizonytalanság, de nem így a festményeknél. A szóban forgó képek ugyanis nem a problémát tagadják vagy mellőzik el, hanem egyszerűen más dimenzióba emelik. Kicsit leegyszerűsítve: nem fizikai, hanem metafizikai problémaként láttatják. Pontosabban nem az említett problémára, hanem a probléma mélységére, feneketlen mélységére, és annak minden dermesztő következményére reflektálnak. Legyen szó bár az angyali üdvözllet újra fogalmazásáról vagy középkori fegyverek, egy kos és a magyar underground találkozásáról.

Végezetül, kérem engedjék meg, hogy egy kicsit másról is beszéljek a kiállítás kapcsán.

Szeretünk különös jelentőséget tulajdonítani az elsődlegességnek, vagy inkább az elsőségnek. Nem csak sporteseményeken: mindenhol. Valami miatt azt gondoljuk, hogy fontos és jó elsőnek lenni. Érdemes lenne ezt egyszer átgondolni, mert utolsónak lenni is különleges élmény. És mondjuk huszonharmadikból is mindig csak egy van. Tehát tényleg érdemes lenne átgondolni, de nem most. Márpedig azért nem, mert elő tudunk állni egy ide kívánczó elsőséggel. A Veszprémi Művész Céh volt ugyanis az első civil szervezet Veszprém megyében a rendszerváltozás környékén, vagy még annak előtte. (Művészeti egyesületként talán az egész országban.) Úgy tűnik, a képzőművészek tartották a legfontosabbnak annak idején az autonómiát, a szabad gondolatot, a fel- és elszabaduló alkotás örömét, és mindezek közös, közösségi megélését. Ezek a dolgok persze azóta sem mentek ki a divatból. Örökzöld darabok egy értelmiségi slágerlistáján. Mindenkién, de a képzőművészet például azért is jó, mert más-

hogy nem jó. Vagyis minden érvényes megközelítés hordozza ezeket az erényeket. Tehát az autonómiát, a szabadságot és a dühödt alkotókedvet. És ezáltal bizony csodálatos hatalommal bír.

A képzőművészetben persze még ezenkívül is számos jó dolog van. Az egyik az, hogy magányos dolog, magára maradhat benne az ember. Mindig csak egy képpel vagy szoborral állsz szemben, nem kell hozzá semmi és senki más.

De az is nagyon jó a képzőművészetben, hogy egymást sosem kioltó ellentétek paradoxonjait is el tudja viselni, vagy inkább kötelezően hordozza. Mert az tényleg jó a művészetben, hogy magányos valami, de képes arra is (és ezt a Művész Céh bizonyítja évtizedek óta), hogy közösséggé transzformálja, és létrehozzon belőle egy másik minőséget. Olyasmit, amire nem érdemes szavakat keresni, mert jóval több, mint amit el lehet mondani róla. Vagyis nem csak pontatlan szavakkal lehet róla beszélni, hanem olyasvalamivel, amihez az itt kiállító művészek értenek a legjobban. Színekkel, formákkal, gesztusokkal. Ezekből pedig létrejöhet egy olyan nagyszerű dolog, mint ez a kiállítás. Amely, mint az jól látható: nyitva áll.

Köszönöm a figyelmüket!

(Elhangzott 2024. augusztus 22-én, Budapesten, a Bartók 1 Galériában, a Vészprém Művész Céh kiállításának megnyitóján.)